HALK BİLGİSİ

HABERLERİ

H. B. D. İstanbul merkezi tarafından neşrolunur

Aylık Mecmua

Müdürü:

İzzet Âdil

İÇİNDEKİ YAZILAR

YIL : 1 — 1 Mart 1930 — SAYI : 5

İstanbul - İktisat Matbaası

HALK BİLGİSİ DERNEĞİNİN KİTAPLARI

Çıkanlar

Halk Bilgisi Rehberi	Birinci basılışı (mevcudu yoktur)
Seçme Halk şiirleri	(mevdudu azdır)
Halk Bilgisi mecmuası	Birinci cilt: 1928
Halk Bilgisi Rehberi	İkinci basılışı
Seçme Memleket şiirleri	(Mevcudu yoktur)
Yunus Emre	. . .
Erzurum oyunları ve oyun havaları	Sırrı Numan B
Türkistan San'atkârları	A. Samayloviç
Türkçede «Daş» lahikası	Caferoğlu Ahmet B

Çıkacaklar

Halk Bilgisi	Van Gennep
Bilmeceler	Hamamizade İhsan B.
Sinop ve muhitine ait halk itikatları	Mehmet Şakir B.
Türk Halk Bilgisine ait kitabiyat	Raife Hakkı H.
Masallar	İki cilt
Dadaloğlu Divanı	Ahmet Şükrü B.
Gaziayintap Türküleri	Hurşit B.
Kerem Divanı	Sadettin Nüzhet B.

Dernek neşriyatı için (Halk Bilgisi Derneği : İstanbul - Beyazit) adresine müracaat olunmak lazımdır. Neşriyat bedellerinden Dernek azasına yüzde yirmi tenzilat yapılır.

HALK BİLGİSİ HABERLERİ

H. B. D. İstanbul merkezi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yıl : 1 1 Mart 1930 Sayı : 5

KOTON TÜRKLERİNİN
« HUNKER, KUNKER » KELİMESİ HAKKINDA

Rus etnoğraflarından müteveffa G. Potanin, 1875-1877 senelerinde Mogolistan'da seyahati esnasında şimal-garbi Mogolistan'nın Kobdu vilayetinde vakı «Kırgız Nor» gölünün batı sahilinde 100 (bu rakam diğerleri tarafından 200-400 kadar gösteriliyor) aileden ibaret küçük bir Türk kabilesi keşf etmişti [1]

Bu kabile Hoton, yahut Koton tesmiye edilen ve kendilerini islam addeden Türklerdir Her taraftan Budist Moğollarla muhat bulunan bu Koton'lar Potanin'in gördüğü vakıt bile din ve lisanlarını kaybetmek üzere bulundukları anlaşılmıştı. Radloff, Vambery, Aristov gibi âlimler de bu kabileden bahsetmişlersede, esas itibarile Potanin'e bir şey ilave etmemişlerdir.

Potanin'in verdiği malumata göre bu Türkler kendilerinin «Kunker» namında bir ceddi âladen neş'et ettiklerini, maskatı re'isleri «Hunker» ülkesi ve dinleri de « Hunker » dini olduğunu söylüyorlar.

Etnoğraflar için muamma teşkil eden bu «Hoton» Türklerine dair en son tetkikat Moğoliyatçı Wladimirtsov ile Türkiyatçı profesör Aleksandr Samoyloviç'in mesaileri olsa gerektir. [1]

Wladimirtsov ile samoyloviç'de bu «Hunker» kelimesine de temas etmişlerdir.

Viladimirtsov'un Moğol rivayet ve mehazlerine istinaden

[1] G. Potanin. Oçerki Severo-Zapad. Mongolii II S. Petersburg 1881 S. 15-18.

[1] Wladımırtsov ve prof. Samoyloviç'in makaleleri. „Turetskiy narodets Haton„ (Zapiski Wost. Otd. XXIII den ayrı basım)

verdiği malumat çok calibi dikkattir. Moğolların garbda bulunan bir İslam padişahını «Hunker» tesmiye ettiklerini, tibet lilerin ise Türk kavmına ve Türk padişahına « Hunker » dediklerini kaydediyor. [1] Samoyloviç ise,bu«Hunker»kelimesile mahsusen iştigal etmek luzumunu ve «Hoton» Türklerinin «Hurker» kelimelerinin de Osmanlı sultanlarının unvanı olan «Hünkâr» kelimesinin aynı olabileceğini, söyliyor. Kazak - Kırgız Halk Edebiyatında (bilhassa «Manas» destanında) «Kırım» ve «Rum» kelimelerinin bulunduğundan bahsediyor. [2]

«Hunker» kelimesi hakkında biz buraya yeni bir iki şey ilave etmek istiyoruz Profesör Samoyloviç'in dediği gibi Kırgız ve Kazak - Kırgız HalkEdebiyatında yalnız «Rum» ve «Kırım» değil, «Hunker» kelimesinin de zikrolunduğunu görüyoruz.

Anasıl Kırım destanı olup sonra bozkırlarda intişar eden «Âdil Sultan»destanının Kazak-Kırgız rivayetinin mukaddemesinde«Türk padişahınınMısır'da «Hundhar» şehrinde oturduğu» söyleniyor. Destanın manzum kısmında ise «Hundhar» padişahın unvanıdır:

Hünhar'day ölken patşadan
Toporda topor at keldi
At moynıno karasa
Tibengidey tım çübar
Tinbil ala hat keldi [1]

Karakırğızların « Manas » destanında «Künökör» büyük padişahlardan biridir.

Künökör'gö barınar
Kündü surap alınar

(Radloff. Proben. V, sah. (metin) 250, (tercüme 252)

Çoralardu karasan
Künökör'gö bardı deyt
Kündü surap aldı deyt
Ala bayrak kızıl tu
Tübün yerge saydı deyt

(Aynı eser, metin 251, tercüme 255)

Bu parçalardan anlaşıldığına göre «Hunker» kelimesi Osmanlı sultanlarının unvanı ve yahut oturdukları şehir ismi olmak sıfatile Kırğız-Kazaklarda maruf olduğu anlaşılmaktatır. Her halde 16-18inci asırlarda Orta Asya'daki Moğol-Kalmuk hadiseleri neticesinde vücuda

[1] Wladimirtsov mezkûr makale sah. 2 ve 7

[2] Samoyloviç mez. mak. Sah. 17.

[1] Zarif bin Abdülkadir Taşkendî. Çoban Ata (Edebiyatı Kazakıye) Kazan 1909.

gelen kargaşalık ve kaynaşma esnasında «Hunker»in şöhreti ta Moğolistan ve Tibet'e kadar intişar etmiştir. Bu devrin mücadelelerini tasvir eden destanların kahramanları ekseriya Kırım'lı olarak gösteriliyorlar, Kırğız-Kazak olursa bile gene Kırım'la münasebeti oluyor.

Karakırgız destanı olan «Manas»ın kahramanları hep Kırım'lılar ve Noğaylılardır. Manas'ta Noğaylı kahramanlarındandır. « ErTarğın » Kırım hanının damadıdır. Manas destanında yalnız Kırım, Rum, Hünkâr isimleri geçmekle kalmıyor, muhtelif yerlerde «Kızıl tuğ» zikrolunuyor (S.87, 104, 142). Yukarıda naklettigimiz parçada da «Hunker» den sonra « Ala bayrak kızıl tuğ » zikrolunuyor ki çok calibi dikkattir.

Mösyö Wladimirtsov ve Samoyloviç'in tetkiklerine ilave edebildiğimiz not bundan ibarettir,

Abdülkadir

H. B. D. İlim Encümeni azasından

TOKAT VE MUHİTİ HALK ŞAİRLERİNDEN

AŞIK BEDRİ

I

HAYATI

Bedri; 1262 senesinde doğmuş, 1315 senesinde ölmüştür. Buna nazaran 53 yaşında vefat ettiği anlaşılıyor. Halbuki 33 yaşında vefat ettiğini söyliyerek genç yaşında ölmesine teessüf edenler de vardır. Fakat senelerle irae edilen malûmat - kardeşinden nakledildiği için - daha doğrudur. Mensup olduğu aile Niksar'ın içinden olup « İspenoğulları » diye maruftur. Kendisi İspenoğullarından Yusuf oğlu hafız Hüseyin efendi mahdumudur. Bedri'nin bugün bir biraderi; Yusuf ağa vardır. Yusuf ağanın bir oğlu, iki kızı sağdırlar. Vefat eden bir biraderi daha vardı: Cesurî. Cesurî'de kendisi gibi halk şairlerinden imiş. Bugün cesurî'nin «Zihni» adında bir oğlu vardır. Halihazırda « İspen oğulları » ailesi fakir bir ailedir. Yüksek bir varlıkları yoktur.

Bedri'nin tahsili pek azdır. Buna rağmen yüksek ve fıtrî kabiliyeti şiirlerinde ken-

disini oldukça muvaffak kılmıştır. Şiirlerini yazarak, hazırlıyarak değil, irticalen söylermiş. Bazılarını kayt ettiğim şiirleri mütenevvidir. «Kerbela destanı» gibi dinî bir hisse tebean yazılanları da vardır. Gezdiği yerlerde sırf kendi aşkını âleme ifşa eden Bedri başkalarına ait koşmaları, manileri söylemezmiş. Bedri uğradığı kasabalarda asgı suretile muamma halletmeği de pek çok sever ve daima alkışlanırmış. Bedri'nin muammaları hemen halletmekteki muvaffakıyeti de zekâ ve istidadına çok iyi bir delildir.

Gezdiği yerlerde halka kendisini çok sevdirmiştir. Zaten Bedri için «çok temiz ve sakin, fakat sazı eline aldımı coşan bir âşıktı» diyorlar.

İstanbul, Ankara, Çorum, Samsun, Sıvas, Trabzon, Erzurum vilâyetleri dahilinde dolaşmış, her uğradığı yerde elindeki «çökür»ü çalmış, söylemiştir. Ondan bahsedenler Trabzon'lu kararî, Zileli Ceyhunî ve kardeşi Cesurî ile arkadaşlık ettiğini söyliyorlar.

II

ESERİ

Matbu bir eseri yoktur Yazma eserlerinin seferberlik ve yangın dolayısile zayi edildiği bildirilmektedir. Şiirlerinin bazıları - kardeşi Yusuf ağadan naklen - şunlardır:

Bedri kan karıştı çeşmin yaşına
Tahammül gerektir sitem taşına
Aşk ateşi âşıkların başına
[Nahnü kasemena]da intikal oldu .

Bu parçadan anlaşılıyor ki Bedri de her şair gibi bir aşk hayatı yaşamıştır. Şu koşması bu ciheti daha iyi göstermektedir:

Nerden âşık oldum sen konca güle
Bülbül, berk yoluna ömrün geçecek
Bir puse istemem lebinden bile
Korkarım sevdiğim yaşın göçecek.

Ne kadar meteylesem ey berki nar
Methe şayestesin eylemem inkâr
Menevşe [1] perçemli gül yüzlü yar
Her bağda biter mi sen gibi çiçek.

Bakmazsın Bedri'nin telaşlarına
Asla rahmeylemen [2] göz yaşlarına
Cefa defterinin ders başlarına
Ya bir mum yapıştır ya tebeşircik.

Bedri'nin bu koşmasındaki bazı parçaları halkın ağzında her gün söylenen parçalardır. Bazan « ya bir mum yapıştır ya tebeşircik» gibi mısralar bir darbımesel gibi kullanılmaktadır Eldeedebildiğimiz üç koşmasını daha naklediyoruz:

[1] Menekşe
[2] Eylemez misin

Azrail destini cana sunarken
Hıfzeyle bari cananımızı.
Ecel peymanesi dolup dönerken
Hıfzeyle şeytandan imanımızı.

Şu darı fenadan göçüp giderken
Emanetimi sana teslim ederken
Münkir nekir gelüp sual ederken
Laleyleme bari lisanımızı.

Duretme babından Bedri'yi naçar
Ol ruzi cezada eylemesin zar
Habibin aşkına ey ulu gaffar
Affedüp bağışla isyanımızı.

**

Pervaneveş nara yanar âşıklar
Faslı bahar gibi gül budağında
Ruzü şep zareder bağrı yanıklar
Şeyda bülbül gibi hüsnün bağında.

Kahbe felek bize gösterdi hüner
Hayali aşkınla yüreğim yanar
Gönlüm viran oldu baykuşlar döner[1]
Görünce rakibi dost kucağında.

Yaram göz göz olsun durmasın aksın
Bir kâtip gerek ki derdimi yazsın
Bedri mecnun gibi bir zaman gezsin
Sürüsün zincirin sevda dağında.

**

Âhır ecelimdir korkarım benim
Sebep oldu bana bir kaşı kara
Tiri müjgânından sızlıyor tenim
Can evime verdi unulmaz yara

Göz göz olmaktadır sinemde yaram
Anladım yarama yok imiş merhem
Ta ervahtan böyle çalınmış kalem
Takdir böyle imiş gayrı ne çare

Ben seni severim can içre canım
Bana rahmeyle artık kaşı kemanım
Başın için olsun konca fidanım
Rahmeyle (Bedri)yi düşürme zare

Halis Turgut

H. B. D. azasından (Tokat)

[1] tüner

ISPARTA'DA

LODOSUN KIZINI POYRAZA GELİN ETMEK

341 senesinin soğuk, rüzgarlı bir günüydü. O zaman Isparta'da muallim bulunuyordum Sabahleyin erkenden mektebime gidiyordum, büyük caminin önünden geçerken bir kalabalığa rastladım, bir dut ağacının yanında kazanlar kaynıyor, çocuklar bağrışıyordu, manzara merak edilmiyecek gibi değildi, orada bulunan ihtiyarlardan birine ne oluyor diye sordum:

— Efendi düğünümüz var, dedi Cavapbeni tatmin etmedi, tekrar sordum:

— Baba bu nasıl düğün böyle, kimin düğünü yapılıyor?

— Lodosun kızını Poyraza gelin ediyoruz.

Aldığım cavap beni hayretler içinde bıraktı Mektebi, vazifeyi unuttum. Bu garip düğünü seyre başladım. Kazazanın birinde pilav pişiriliyor, ötekinde de helva karılıyordu.[1] Dut ağacının üzerinde de bir kâğıt parçası sallanıyordu. Bu kâğıt parçası meğerse izinname imiş Kâğıt param parça olduğu

[1] Karmak: helva yapmak, un veya irmik helvası.

için üzerindeki yazıyı o gün okuyamadım. Pilav piştikten, helva kanldıktan sonra gelip geçenlere:

— Buyurun düğünümüzün yemeğinden yiyin! Lodosun kızı gelin oluyor.

Çocuklar yemeği kapışa kapışa yiyorlardı. Bunların yanında bir de « Pişi » denilen yağda kızarmış bir nevi ekmek te vardı. Pişi Isparta'da dinî günlerde yapılan ve konu komşuya, fakir fukaraya dagıtılan zeytin veya susam yağında kızarmış yufka ekmeğidir.

Bu merasim hakkında sonradan malûmat topladım Topladıklarımı buraya yazıyorum:

Isparta kışın çok soğuk olur. «Davraş»ın karlı tepesinden eserek gelen rüzgâr hele ayazlı günlerde ortalığı bir kılıç gibi keser. Havayı poyrazdan lodosa çevirtmek için halk çok eski zamanlardanberi bu dügünü yapmaktadır. Halkın, bilhassa ihtiyarların iddiasına göre düğünden sonra hava ekseriyetle yumuşar, poyrazdan lodosa tahavvül edermiş. Şayet havada bir tebeddül husule gelmezse o zaman «lodosun kızını poyrazın oğlu beğenmedi» derlermiş. Nitekim o sene de öyle demişlerdi.

Bu dugünün hakikî dügünlerden hiç farkı yoktur. Bütün muamele bitmedikçe merasim yapılamaz. Bu merasim memleketin yalnız bir yerinde değil, muhtelif semt ve mahallelerinde yapılır. Bunun için üç dört gün evvel kapı kapı Okuyucular çıkar. Okuyucu kadınlar uzun bir ferace, kırmızı bir papuç giyerler. Yanlarında da on, onbeş, hatta yirmi yaşlarında çocuklar bulunur. Okuyucu her kapıya geldikçe ev sahibesine: hakikî dügünlerde âdet olduğu veçhile:

— Dernek günü gelin süslemeğe çarşamba günü de yemeğe, buyurun. Lodosun kızı «Vefiye»yi Poyrazın oğlu«Zail» beye gelin ediyoruz, der. Her davet edilen evin bir mıkdar pirinç, yağ, şeker, odun, tuz gibi şeyler vermesi âdeta mecburidir. Çocuklar verilen erzakı ya sırtlarında taşırlar, veya yanlarında bulunan eşeklere yükletirler. Davet üç gün sürer. Bir taraftan da bir kaç ihtiyar hükûmetten, Kadıdan izinname çıkartmakla ugraşır. Eskiden izinnameyi müftüler verirmiş. Fakat 1335 senesinden itibaren kadılar vermeğe başlamış: İzinname suretini işte aynen yazıyorum:

سوق الهوا امامی بختیار افندی‌یه انها اولنور که:
لدوس حرارت مأنوسك کریمه‌سی «وفیه»‌یی
پویراز برودت پردازك اوغلی «زائل»ه تسمیهٔ
مهر ایله عقد نکاح و اولوجهله بینلرینی صلح
ایلیه‌سز والسلام.　　　کانون ثانی ۳۳۵
قاضی
اسماعیل حق

Bu izinnamelerin mütaaddit ve musaddak nushaları düğün yapılan her mahallede bir ağacın dalına asılır, iç mahallelerde kadınlar toplanır, kaynıyan kazanlardan yemek yerler ve:

Zail bey kızımız çok güzel, almazsan pişman olursun,derler.

Halkın soğuğun şiddetinden kurtulmak için müracaat ettiği bu usulün Hamit oğullarından kalma bir an'ana olduğunu yegâne nushası Isparta'da Halil Hâmit paşa kütupanesinde bulunan İsparta Tarihi müellifi Böcuzade Suleyman Sami Bey rivayet etmektedir. Fakat elimizde buna dair vesikalar bu gün yoktur.

Bu merasimin eskiden belki bir hayır ve hasanat maksadile yapılmış olduğu da veya eski Türklerin (Sölen) lerinden, umumî ziyafetlerinden kalmış ve bugüne kadar devam etmiş bir an'ana olması da muhtemeldir.

Hikmet Turhan
H. B. D. İzmir Mümessillik Heyeti azasından

«LOĞUSA KADINLARDA ALBASTI HASTALIĞI»

1 — Loğusa olan kadınlara bazan « Albastı » hastalığı gelir ve bu hastalık yüzünden bir çok loğusa kadınların vefat ettiği vakı olur. Bilhassa bu hastalık sebebile vefat eden genç ve güzel loğusalar için arkadaşları tarafından acıklı türküler yapılır ve güzel sesli kadınlar bu türküyü toplanmalarda vefat eden loğusanın hatıralarını yat için çağırırlarmış [Leman isminde genç ve güzel bir kadın için yapılan bir türkü elde ettim. Yalnız nakıstır. Tamamını temin edersem takdim ederim.] [*]

2 — Loğusayı Albasmasın diye yalnız bırakmazlarmış. Çünkü en ziyade «Albastı» yalnız kalan loğusalara gelirmiş. Bu itibarla mecburiyet tahtında yalnız kalan loğusayı Albastı hastalığından korumak için başı altına «kuranıkerim, ekmek piçak, silah, süpürge» gibi bazı şeyler korlarmış.

3 — Yalnız kalan loğusa can sıkıntısından uykuya dalar

[*] Tamamını temin etmeğe çalışmak lazımdır. Lâkin ele ne geçerse neşretmeliyiz. "İdare„

ve uykusunda « oda tavanının üzerine yıkılması, yatağının ateşlenmesi gibi» fena rüyalar görerek uyanır ve kendisini kaybedermiş Bu suretle kendisine Albasan loğusa etrafında olup biteni görmez ve hiç bir şey - hatta kendi adının ünlenmesini bile - duymazmış.

4 — Bazan da yalnız kalan loğusanın yanına peri kızları gelerek loğusanın ciğerlerini alırlar giderler ve bu suretle loğusayı Albasarmış.

5 — Loğusalar Albastı oldukları zaman loğusanın bulunduğu ve yahut komşu bir evde erkekler tarafından sangadak [ansızın] bir silah patlatılır. Silah sesinden loğusa ürkerek kendisine gelirse Albastıdan kurtulurmuş Eğer silah sesini duymazsa loğusadan ümit kesilir ve hakikaten lsğusa ölürmüş.

6 — Bu Albastı alelumum lşhusalara gelir ve hafif geçermiş. Yoksa Albastı hakkile hükmünü icra etse hiç bir loğusa bundan kurtulamazmış Mamafi bu yüzden ölen loğusalar pek çokmuş.

Yukarıda tesbit edebildiğim malûmat Akhisar'ın Şeyhisa mahallesinden kırk dokuz yaşlarında Şerif Efendi kerimesi Ayşe ve Hacıishak mahallesinden Haşım Ağa kerimesi kırk üç yaşlarında EmineHanımlardan öğrenilmiştir, Gene bu hanımlardan dinlediğim şu vak'ayı da tesbit ediyorum:

Akhisar'ın Şeyhisa mahallesinden Araboğlu Mehmet Ağanın ilk zevcesi loğusa olduğu zaman Albastıya tutulıyor. O sıralarda sağ olan [şimdi vefat etmiştir .] ve halk arasında hekimliğile iştihar eden ve Benliberber namile maruf olan meşhur sünnetçi İsmail Ağa hastayı muayene için davet ediliyor. İsmail Ağa hastayı gördükten sonra hiç bir şey söylemeden bir komşu evine gidiyor. Bir çifte tüfeği tedarik ederek hastanın başında bulunanların bile haberi olmadan ansızın silahı patlatıyor, sonra hastanın yanına gelerek hastanın silah sesini duyup duymadığını tahkik ediyor, silah sesinin hasta üzerinde hiç bir tesir yapmadığını anlıyınca hastanın ümitsiz olduğunu söyliyor. Hakikaten loğusa Albastıdan kurtulamıyarak vefat ediyor Albastıya uğrıyan Rum kadınlarının loğusaların-

Sille'lidir, cincioğlu lakabıyla anılır. 1270 de doğmuş, altmış dört yaşında ölmüştür.

---

da da bu âdetin cari olduğunu ve « Çimeri Andonaki » isminde bir rumun Albasan loğusa zevcesi için de böyle bir macera anlattılar. Fakat Rum kadınının kurtulup kurtulmadığı malum değildir.

* * *

RENKLER ÜZERİNE HALK YAKIŞTIRMALARI

Allan [al ile] beyaz — bi tabak [bir tabak] kiraz.

Allan [al ile] mavi — Hazreti Ali.

Allan [al ile] yeşil — dağları dolaşır.

Allan [al ile] mor — bi tabak [bir tabak] nor[1]

Allan [al ile] sarı — bi koca karı.

Allan [al ile] penbe—kokar işkembe.

Allan [al ile] siyah—işleme günah.

Şerif Necati

H. B. D. azasından (Soma)

[1] Ekşiyen sütün kaynadıktan sonra kabın dibine çöken bir nevi tortusudur ki yenebilir.

Cahil idi, fakat tabiatı şiriyesi vardı. Taşçılık, bağçıvanlık yapardı. Kendisinden yaşlı, bir dul kadına yanmış, ve bununla evlenmiştir. Bu kadına dair pek çok şiirler, koşmalar söylemiştir. Aşağıdaki koşmayı eserlerinden bir numune olarak naklediyoruz. İleride kendisinin diğer şiirlerinide toplu bir halde neşretmek emelindeyiz.

Bir dermansız derde giriftar oldum
Ayırma eşimden beni yarabbi
Kesildi dermanım sarardım soldum
Ayırma eşimden beni yarabbi.

Sızılar yaralar eylerim zari
Açılsa lisanım söylesem bari
Garip bülbül gibi ağlatma yari
Ayırma eşimden beni yarabbi.

İderim işaret kimse anlamaz
Yarim yok başımda kimse ağlamaz
Bu hasretlik nasıl ciger dağlamaz
ayırma eşimden beni yarabbi.

Kurtulup bu dertten ben olsam hali
Şu yalan dünyada istemem mali
Pek perişan oldu bu Âşık Ali
Ayırma eşimden beni yarabbi.

Bundan başka bir Âşık Ali daha vardır.

M. Zeki

H. B. D. Konya Muhabiri

SEYRANÎ'NİN MEYVALAR DESTANI

Bir destan nakledelim yârana
Din'iyen canlara ızharımız var,
Leylü nehar yalvaralım süphana
Yaradır bizlere her varımız var.

Sun'u kudretinden halkeden İlâh
Oldurur cümlesin: Şemsü muru Mah,
Müminin kalbini edinmiş penah
Mekândan münezzeh Settarımız var.

Akıl ermez o kudretin demine
Fikir verdim her eşyanın kamına
Düşünce cemâli ruyi zemine
Her taraftan küşat devvarımız var.

Gayri şeceretler tutar matemler
Eksilir yakında aradan semler
Ya sultanı nevruz, al gel kademler
Yaz Cennet misâli baharımız var

Evvel çiçeklerin gül rengine gir
Fettahülalimdir ulu destgir
Cümle meyvaları nakledem bir bir
Görelim ne gûna güftarımız var:

Evvel erik mayhoş çıkup genceldi
Anı yemiyenler sanur dinceldi
Kiraz çubuğu gibi boynum inceldi
Armut ibni ahlat Neccarımız var.

Misli övez gibi bizler bozardık
Ayvayı göbekte nişana yazdık
Vişne gibi pembe pembe kızardık
Elmalı renginden kenarımız var.

Kalbimiz öz üzüm girmeli bağa
İncir lezzet verir yürekte yağa
Kestane misâli girdik ocağa
dağıtır düşmanı dil narımız var.

Fındığın sağından bulup almalı
Fıstık gibi iç yağına donmalı
Kederden çürüdük ceviz misali
Pelitoğlu pelitten zararımız var.

Şeftali yanağa getürür sefa
Zerdali, kaysı bir örnek boya
Olan hastalara kim verir deva
Hurmadan şifayı ararımız var.

Yuvarlandık misli portakal hergün
Sakın olma turunç misali zebun
Sarardı benzimiz akranı limon
Kızılcık, ergende efkârımız var

Yaz bahar devrolur «Döngel»e umut
Alıcın, gövemin ismini unut
Bir hayırlı kârın semtini var tut
Atlas, diba olan esrarımız var.

Her birinde lezzet gûna gûnadır
Kavun, karpuz derler abu hava dır

* GAZİ AYİNTAP ÂDETLERİ *

Halk Bilgisi Derneğinin aylık mecmuasında mahallî âdetlere dair gördüğüm yazılar, bende de memleketimin bu nevi hususiyetlerinden bahsetmek arzusunu uyandırdı. Bunlar arasında ilk temas etmek istediğim âdet -mahallî tabirile- «Şire etmek» âdetidir.

Bastık (Pestil), Tatlı tarhana, Muska, Tatlı Sucuk, Dilme, Reçel, Pekmez gibi üzüm suyundan sureti mahsusada yapılan kışlık yiyeceklere Gazi Ayintap'ta «Şire» denir Gazi Ayintap'ta hemen herkes tarafından her sene «Şire» yapılması mutattır. Halkın çoğu «Şire» yi yalnız evi için yaparsada, bunu sanat ittihaz etmiş olan büyük bağ sahipleri de vardır.

Gazi Ayintap ve kazalarının bir kaç nevi üzümü vardır. Bu üzümlerin bir kısmı takriben haziran sonlarına doğru yetişir. Buna «Tahnebi» derler. Bundan sonra « Kabarcık », «Nebidede», « Karaüzüm » ve en nihayet te « Dökürgen » denilen « Şire »lik üzüm yetişir ki saydığımız yiyecekler bu üzümden yapılır. Bir de bunu müteakıp yetişen ve Kânunuevvel sonlarına kadar taze olarak kalan « Hönüsü » vardır.

Yağmurlar döküştürmeğe başlayıp « Kara sergileri » [1] kalktıktan sonra evveldenberi devam eden « Şire » hazırlığı, dikkati celbedecek derecede artar. Sucuk yapılacak fısfık, ceviz, payam (badem) gibi malzeme kabuksuz olarak evvelce hazırlanan pamuktan yapılmış uzunluğu tahminen 20-25 santimetre olan ipliklere üçer santim kadar aralıkla dizilir ve bu dizilmiş ipliklerin sekiz veya on tanesi bir metre kadar

[1] Ağustos sonlarına doğru serilen kara üzümlerin kaldırılması.

İnsan oğlun dersen misli meyvadır
Kimi acı, tatlı sükkârımız var.

Zeytun yağı yakar gönül feneri
Cümlenin serveri buğday şeceri
Bazılar anlamaz şapı, şekeri
Bir acayip ikbal şiarımız var.

Seyranî sen nesin gafil olma can
Söyleyen sen değil söyleten canan
Biraz meyvaları eyledik destan
Ehli dil irfana eş'arımız var.

Toplıyan:

Atabeyli Naci

H. B. D. azasından (Yalvaç)

uzunlukta bir değneğe bağlanır, öylece bırakılır. Bundan başka lüzumu olan Nişe (Nişasta), reçellik diğer malzeme ihzar edilir. Avlunun münasip bir yerine büyük bir ocak kurulur. Eğer evde « Sal » [1] yoksa hariçten tahta bir «Sal» tedarik edilir ve daha bazı teferruatın ikmalinden sonra «Şire» başlar. Her taraftan taze «bastık» kokuları gelir. Sokaktan geçerken ellerinde «Satıl» [2] sağa, sola « Bastık » götüren çocuklara, «Şire» olan evlere üzüm taşıyan çıngıraklı bevgirlere, katırlara tesadüf olunur. Bir taraftan bağdan kesilip gelen üzümlerin «Sal»da ezilip suyu çıkarılır. Diğer taraftan evvelce kurulan büyük ocağa bir « Mahsere » kazanı konur [3] Üzüm suyu doldurularak kazanın altı yakılır. Bir müddet sonra nişasta atılır. Böylece taze « Bastık » yapılmış olur. Eğer bu taze «Bastık», Pestil yapılmak isteniyorsa sıvalı odalara, yahut yazlıkların [4] içerisine serilen temiz bezler üzerine «Mala» [1] denilen bir aletle yayılır ve böylece kurumaya bırakılır. Eğer Sucuk yapılacaksa evvelce hazırlanan Sucukluk kuru yemişler bu kazana fasıla ile bir kaç defa daldırılır ve o da kurumaya bırakılır. Tatlı tarhana ve Reçeller de bu veçhile yapılır.

« Dilme » sucuktan artmış olan «Bastık»ın mik'ap şeklinde kesilerek kurutulmasıle yapılır. Bu faaliyet bir evde üç beş gün devam eder. Bu müddetin hitamında evin içinde nisbî bir sükûn hasıl olur. Şunu da ilâve edelim ki «Şire» devam ettiği müddetçe ev, bir düğün evi kadar kalabalık olur. Bütün akrabalar, ahpaplar bu münasebetle bir kaç gün birlikte hem çalışır, birbirlerine yardım eder, hem de eğlenirler.

Üç beş gün sonra kuruyan pestiller soyulur, sucuklar kırılır, hepsi bereketile sandıklara doldurulur. Küçük çocuklar ara sıra (« Şire » isteriz) diye sızladıkları zaman anneleri ve büyük anneleri (Aman kimse duymasın, ağ deve (kar) kapıya çökmeden «Şire» yenir mi?) diye çocukları sustururlar.

*
* *

[1] İçinde üzüm ezilen tahtadan veya taştan yapılmış tekne.

[2] Bakır koğa.

[3] Şire ve bulgur kaynatmak için kullanılan büyük bakır kazan.

[4] Evlerin üzerinde pencereleri çerçevsiz, yalnız üzeri örtülü yazın yatmağa mahsus yer.

[1] Yassı tahtadan üzerinde elle tutulacak bir kulp olan bir alet.

I

Adamın birinin bir adak kurbanı varmış, nasıl dağıtacağını sarıklı hocaların birinden sormuş, Hoca şöylece dağıtmasını söylemiş: Başı hocanın, kıçı hocanın, göğsü, kaburgası, döşü hocanın, altı hisseden beşi hocanın, var geri kalanla işi hocanın.

II

Hocanın birisi Maçka'nın Klasa köyünde imamlık yapıyormuş. Lahanası bol olan bu köy halkı hocaya yemek olarak her gün ve usandırıncıya kadar lahana yedirmişler. Canına tak diyen hoca bir gün Cuma namazından sonra halka demiş ki: « Siz lahanaları nerede yetiştirirsiniz?» Halk ta hayretle: «tarlalarda ve bağçelerde» diyince «şu halde oraları bana gösterseniz de bir daha zahmete düşüp yemek getirmeseniz, ben yemeğimi her gün gider, orada yerim »

III

Hocanın biri Maçka'nın Kusera köyünde imamdı, zavallı zaman zaman aç kalırdı, nihayet köyden ayrılırken Kusera'ya ait şu beytini cami kapusuna karaladı ve uzaklaştı:

Buranın adı Kusera,
Ekmek istersen Allah vere,
Su istersen işte dere.

IV

Padişahın biri lalasından üç adam istemiş Birinin başı beyaz, sakalı siyah, diğerinin sakalı beyaz, başı siyah, üçüncüsü de köse olacak. Lala bu üç çeşit adamı bulur ve getirir. Padişah birinciye sorar: niçin başın beyaz, sakalın siyah? « Efendim başımın kıllarl sakalımdan daha evvel bitmiş ve evvel ihtiyarlamışlar » der Padişah, ikinciye: «Ya senin

---

Memleketimizde konservecilik müterakki olmadığından halk yazın taze taze yedikleri üzümlerden bir kısmını muhafaza ederek kışın hiç olmazsa yarı taze bir şekilde souk souk yemek için « Hevek asmak » usulünü bulmuş. « Hevek », Şirelik veya Hönüsü züzmlerin iyilerinden ayrılarak bir ipe dizilir, ve rütubetsiz odaların tavanlarına asılır, bu üzümler marta kadar kalabilir.

Enver Sadık
H. B. D. azasından

sakalın beyaz, saçın siyah» diye sorar. O da : «Efendim başım daima kapalı olduğu için haricî tesirlerden kurtulmuştur. Halbuki sakalım daima açıkta olduğundan su, hava ve güneşin tesirile ağardı» suretinde mukabelede bulunur. Üçüncü ki, kösedir, o da suale cevaben: «Efendim ben anama benzedim» der. Padişah : « Fakat yüzünde gene tek tük tüy var, tamamile anana benzememişim » diyince: «Bir az da babama benzedim» cevabını verarek yakayi kurtarır.

V

Hançer elinde ve tehtit eden bir vaziyet almış olan bir adam hocaya sorar : « Fatma'nın, yağı bala katmanın, ramazanda kız oynatmanın oruca tesiri ve günahı var mıdır?» Hoca cevap verir : « Yoktur ağam!»

VI

Karısının memesini emerken ağzına süt kaçan herifin biri «acaba karım benden boş oldu mu, yoksa ben onun oğlu mu oldum?» diye şüphelenir ve müftüye sorar. Müftü cevabında ne derse beğenirsiniz: « O senin malındır, hem emersin, hem gö...sin» Bu sözle herifi tatmin eder.

VII

—Niçin eşeğini kaldırımdan yürütüyorsun be adam?

— Senin gibi gideceği yolu bilmiyenlere yol göstermek için.

VIII

Bağçevanın biri sebzelerini sulamak için bağçesindeki kuyudan su çekmek mecburiyetinde idi ve bunu gözleri bağlı başına bir zil asılmış bir atla temin ediyordu. Yanına gelen bir efendi atının gözlerini niçin bağladığını sordu, atın döne döne sersemleyip düşeceğinden bağladığını söyledi. Efendi peki boynuna niçin zil taktın diyince bağçevan atın durduğunu zil sesinin durmasile anlamak için cevabını verdi. Bu cevabı Beğenmiyen efendi, hayvan durur ve durduğu halde başını sallıyarak zilden ses çıkartırsa ne yaparsın diyince bağçevan senin gibi akıllı hayvanı nerede bulayım ki böyle düşünsün cevabını verdi.

Toplıyan:

Şevket

Trabzon İlk tedrisat Müfettişi

Fransa'da yeni bir «Halk Bilgisi Cemiyeti » — Fransa'da ahiren «Société du Folklore Françaıs» unvanile merkezi Trocadéo'da Etnoğrafya müzesi dahilinde olmak üzere yeni bir Halk Bilgisi Cemiyeti teşekkül ettiğini, cemiyetin Derneğimize gönderilen ilk beyannamesinden anladık. Bu cemiyet Fransız Halk Bilgisinin muhtelif unsurları hakkında tetkikat ve neşriyat yapmak üzere kurulmuştur. Cemiyetin hedefleri, beyannamesinde şu suretle izah edilmektedir: «İlmin Antropoloji ve Sosiyoloji sahasında inkişafı beş on senedenberi ilim âleminin dikkatini Halk Bilgisine ait tetkiklere celbetti. Bunlar da, tahrirî ve şifahî an'aneler, menkabeler, ayin ve merasim, sihirbazlığa taalluk eden itikatlar ve taamüllerden ibarettir. Fakat bu yeni tetkikler, tam meydan almağa başladığı sırada Halk Bilgisi kaybolmağa meylediyor. İnsanlığın mazisine ait binlerce vesika, gözlerimizin önünde yokolmak üzeredir. Köylerde ihtiyarlar ölüyor, gençler geçmişi hatırlamıyor, geçmiş zamanların maddî izlerini muhafaza etmek maksadile bir çok cemiyetler teşkil edildiği halde, Fransız Halk Bilgisinin muhtelif unsurlarını toplamak için henüz toplu bir harekette bulunulmamıştır. Fransız Halk Bilgisi Cemiyetinin der'uhte etmek istediği müstacel vazife budur. Bu işleri başarmak arzusile muhtelif ferdî teşebbüsler vaki olmuştur. Bazı âlimlerin mahallî kadro dahilinde bir çok vakıayı unutulmaktan kurtardıkları nadir değildir. Şukadar ki, çalışmalarının mahsulü, ekseriya ilim adamlarının bile kolayca tetkik edemiyeceği neşriyattan ibaret kalıyor. Zaten köylülerin ve zenaat sahiplerinin itiyatları okadar muhteliftir ki, bunun için katiyen ezzem olan tam görüş, ancak maşerî bir teşkilatla kabildir. Filbakika mes'ele, dikkat ve ihtimamla ve imkân nisbetinde çok vakıa tesbit etmektedir. Yeni cemiyetin gayesi, Halk Bilgisine ait tetkikat ve neşriyatı bir sistem

içinde genişletmektir. Tesbit ettiği vakıaların tefsirine teşebbüs etmek cemiyetin selâhiyeti dahilinde değildir. Mutahassıs âlimlerin işini kolaylaştırabilirse cemiyet vazifesini yapmış olacaktır.

Sir James George Frazer ile mesaisi Fransızlarca malûm olan Mm Frazer cemiyetin fahrî reisliğini kabul etmek lutfünde bulundular. İşlerine başlıyabilmek için, cemiyet muhtelif teveccülere mühtaçtır. Binaenaleyh cemiyet, tetkikatın nereden başlıyacağına dair irşatlarını rica ederek âlimlere, manevî müzaheretini esirgememesini dileyerek payitahtın hars sahibi seçme halkına müracaat ediyor. Bundan başka şehirlerimizde, köylerimizde, köşe bucakta bulunupta ecdadımızın hayatına ait olan malzemeyi kurtarabilecek vaziyette bulunanlara da müracaatle kendilerinden sual varakalarını doldurmalarını ve işleri diğer hüsnü niyet sahibi kimseler arasında tevzi etmelerini istiyor. Cemiyet, bir çok asârı atika cemiyetlerinin muvaffakiyetini temin etmiş olan taşra münevver halkının dahi yardımını ümit ediyor.

Tetkikatın büyük bir kısmı, şehirler harcinde yapılacağı cihetle, bu vadide bilhassa ilk Mektep hocaları cemiyete müfit olabileceklerinden bunlardan bir çoğunun bu işe alâka göstereceği umuluyor. Çünkü Muallim Mekteplerinin proğramlarına ilâve edilen İçtimaiyat dersi, muallimlere bu gibi hususlarda yapacakları tetkiklerin zevkini tattırmıştır.

Bundan mada cemiyet, muhtelif tetkik heyetlerine riyaset etmek, tetkikatın ve toplanan malzemenin bir yerde temerküz ettirilmesi için memleketin Darülfünun bulunan merkezlerine de müracaat etmek tasavvurundadır »

Beyannamesinden yukarıya naklettiğimiz satırlar gösteriyor ki, « Fransız Halk Bilgisi Cemiyeti» geniş bir proğramla ortaya çıkmaktadır Bu meslektaş müesseseye muvaffakiyet dilerken söylemek istediğimiz nokta, ilk mektep hocalarının Halk Bilgisi mesaisinde büyük himmetler göstermek mevkiinde olduklarıdır. « Fransız Halk Bilgisi Cemiyeti»nin beyannamesinde sarahaten işaret edilen bu cihete, biz de kendimiz için dikkati celbetmeği faydasız telakki etmiyoruz.

M.H.

HALK BİLGİSİ MECMUASI

1929 senesine mahsus İkinci cilt

Yakında çıkacaktır

Bu ikinci cildin yazıları şunlardır : Ahilere dair halktaki bilgiler: Hasan Fehmi - Türk Halk Edebiyatı: Dr Kunoş - Halk türküleri hakkında konferans : Ahmet Muhtar Türklerde Şamanizm, Didon hikâyesi hakkında: Abdülkadir - Şair Fennî: Raşit - Niğde'de toplanmış kelimeler: Hüseyin Avni- Sinop'ta derlenmiş sözler : Mehmet Şakir - Altay türklerinin Atalarsözü: Ragıp Hulusi - Eskişehir ve Muhitinde toplanmış Atalarsözü : Mehmet Halit - Yeğen Mehmet Paşa hikâyesi : Ali Rıza - Dualar, Beddualar: Ahmet Şükrü - Antalya'da köy düğünleri : Tevfik Macit - Sinop'ta köy düğünleri : Mehmet Şakir - Cide düğünleri : Ethem Faik - Bilecik düğünleri Osman Şevki - Bolu düğünleri : Mehmet Halit - Ayaş'lı Fahri ve koşmaları : Ziyaettin Fahri - Türküler : Hüseyin Avni - Bursa'da çocuklara müteallik âdetler : Faika İsamettin. Büyüler hakkında: Mehmet Halit - Bursa'da tehmiyeler: Osman Şevki - Halk şiirlerinin şekil ve nevi : Köprülüzade Fuat - Risalei Evsafı İstanbul: Mehmet Halit - Köy isimleri: Hüseyin Avni - Halk Bilgisine ait neşriyat : Mehmet Halit - kitabiyat : Ahmet Halit - Ay, Sıçan günü, İsimler, Yağmur Duası hakkında anket cevapları - Halk Bilgisi ve Dernek haberleri.

Yazı ve İdare işleri için müracaat yeri: *(Halk Bilgisi Derneği merkezi, İstanbul — Beyazıt)*